

Tartalomjegyzék

Előszó	9
1. A komplex elemzés szükségessége és információigénye	11
1.1. A komplex elemzés szükségessége, a beszámoló elemzésének alapjai	12
1.2. A beszámoló, mint az elemzés információforrásai	25
1.3. Az üzleti jelentés, mint információforrás	39
1.3.1. Az üzleti jelentés célja, jellemzői, főbb tartalmi elemei	40
1.3.2. Az üzleti jelentés főbb ajánlott tartalmi elemei	41
2. A mérleg elemzése	49
2.1. A mérleg átfogó elemzése	50
2.1.1. A vagyoni helyzet átfogó elemzése	50
2.1.1.1. Az eszköz- és forrásállomány összetételének elemzése	50
2.1.1.2. A vagyoni helyzet átfogó elemzése mutatószámokkal	51
2.1.2. A pénzügyi helyzet átfogó elemzése	59
2.1.2.1. A pénzügyi helyzet átfogó elemzése mutatószámokkal	59
2.1.2.2. Pénzügyi helyzet elemzése a likviditási mérleg alapján	62
2.2. Az egyes mérlegtételek részletes elemzése	64
3. A cash flow kimutatás összeállítása, információtartalma és a cash flow alakulásának elemzése	81
3.1. A cash flow kimutatás összeállítása, információtartalma	82
3.2. A cash flow kimutatás elterjedt formái	91
3.3. A cash flow kimutatás elemzésének célja, módszerei	98
4. A jövedelmezőség alakulásának átfogó elemzése	105
4.1. A jövedelmezőség átfogó elemzésének módszertana	105
4.2. A mutatók rendszerbe foglalása (a mutatók piramisa)	113

4.3. A jövedelmezőség és a fenntartható növekedési ütem összefüggése	116
5. A gazdasági hatékonyság elemzése	119
5.1. A hatékonyság és a jövedelmezőség összehasonlítása	121
5.2. A vállalkozások hatékonyságának összehasonlító elemzése	122
5.2.1. Hatékonyságelemzés a termelő-szolgáltató tevékenységet végző vállalkozásoknál	124
5.2.2. Hatékonyságelemzés a kereskedelmi tevékenységet végző vállalkozásoknál	130
5.2.2.1. Az élőmunka-hatékonyság elemzése a kereskedelemben	131
5.2.2.2. Az eszközhatékonyság elemzése a kereskedelemben	133
5.2.3. A hozam- és hatékonyságelemzés mezőgazdasági sajátosságai	134
6. A vállalkozási eredmény elemzése	145
6.1. Az eredményelemzés szakaszai és módszerei	147
6.2. Az eredménymegállapítás módszerei, az eredmény szerkezete	147
6.2.1. A tevékenységek Á–K–F struktúrája	151
6.2.2. Az eredmény alakulását befolyásoló további tényezők	156
6.2.3. A vállalkozási eredmény értékelése az anyagi érdekelttség rendszerében	157
6.3. Eredményelemzés a tervezés időszakában	160
6.3.1. Nagyvonalú eredménytervezési módszereket segítő elemzések	161
6.3.2. Az optimális eredménytervezést segítő számítások	169
6.3.3. Részletes, az átfogó operatív (üzleti) terv részét képező eredménytervezés	170
6.4. A várható eredmény évközi folyamatos elemzése	181
6.5. A vállalkozás eredményének utólagos elemzése	184
6.5.1. A nagyvonalú eredményelemzés módszerei a termelőtevékenységnél	185
6.5.2. Az egyes tényezők hatásainak részletes elemzése a termelő tevékenységnél	187

6.5.3. A kereskedelmi vállalkozás árbevétel-, költség- és eredményelemzésének sajátosságai	200
6.5.3.1. Az árrés fogalma, összefüggése a haszonkulcs kategóriájával	201
6.5.3.2. Az árrés alakulásának elemzése	202
6.5.3.3. A kereskedelmi vállalkozások költségei	206
6.5.3.4. A külkereskedelmi vállalkozás (tevékenység) eredményének tartalma, összetevői, elemzése	209
6.5.4. A mezőgazdasági tevékenység eredményelemzésének néhány sajátossága	210

Előszó

A vállalati működés sikerességéhez hozzátartozik a gazdálkodási folyamatok alapos ismerete. Az ismeretszerzés bevált módszere – a vállalkozások szintjén is – az elemzés, a gazdasági jelenségek, összefüggések megismerése, minősítése és értékelése.

A könyv ezen belül – figyelembe véve a számvitelről szóló törvény beszámolóképzési kötelezettség tartalmára és követelményeire vonatkozó szabályait – elsősorban a vállalati gazdálkodás átfogó (komplex) elemzésének módszertanát dolgozza fel.

A kötet alapvetően az éves beszámoló információbázisára épít, részletesen tárgyalja a mérleg átfogó és részletes elemzésére alkalmas mutatószámok kialakításának lehetőségét, a cash flow-kimutatás összeállításának és elemzésének alkalmazható technikáit, valamint a tevékenység jövedelmezőségének és hatékonyságának átfogó elemzési módszertanát, mindezeket túlmenően a kiadvány részletesen foglalkozik a vállalati eredmény alakulásának elemzésével.

A könyv jellemzően az ipari termelő-szolgáltató tevékenységet folytató vállalkozások gazdálkodásának alapvető elemzési módszereit dolgozza fel, de ahol szükséges, kitér a kereskedelmi és mezőgazdasági tevékenység értékelési sajátosságaira is. A bemutatott módszerek elsajátítását, gyakorlati alkalmazását a kötethez kapcsolódó „Példatár és feladatgyűjtemény a vállalkozások tevékenységének komplex elemzéséhez” című kiadvány segíti.

Ez az ismeretanyag alapvetően a Budapesti Gazdasági Egyetem Pénzügyi és Számviteli Karának tantervéhez igazodva készült, ugyanakkor tartalma teljes egészében megfelel a mérlegképes könyvelői képzés elemzés egy tantárgy részét képező ismeretek tematikájának.

Mindezek alapján – a szerzők szándékai szerint – a kiadvány egyaránt felhasználható tankönyvként a felsőoktatásban és a szakmai képzésekben, valamint szakkönyvként a vállalati gyakorlatban.

Budapest, 2016. március

A Szerzők

1.

**A komplex elemzés szükségessége
és információigénye**

1.1. A komplex elemzés szükségessége, a beszámoló elemzésének alapjai

A sikeres vállalati gazdálkodás – a teljesítmények növelése, az értékteremtés stb. – egyik elengedhetetlen feltétele a **tájékoztatottság**. A gazdasági társaságoknak önálló gazdálkodásukhoz, tevékenységük folytatásához vagy bővítéséhez stb., tehát mindazon folyamatokhoz, amelyekhez – stratégiai és operatív – döntések kapcsolódnak, információkra, ismeretekre van szükségük. A gazdálkodás során határozni kell arról, hogy mely tevékenységet vagy tevékenységeket folytassa a vállalkozás, ennek megfelelően hogyan alakítsa ki üzleti kapcsolatait, hogyan finanszírozza működését, azaz hogyan kapcsolódjon környezetéhez.

Az adott gazdasági társaságról a vállalkozási környezetnek (elsősorban más vállalkozóknak) is informálódnia kell, hogy megítélhesse, milyen mértékben fogadhatja el az előbb említett tevékenységet (tevékenységeket), illetve milyen kapcsolatokat alakíthat ki.

A gazdálkodási folyamatokról az abban részt vevőknek megalapozott információkra, ismeretekre van szükségük, tehát a gazdálkodásra, illetve a vállalkozásra vonatkozó információk, ismeretek megszerzése – többek között – elengedhetetlen

- a tulajdonosoknak, hogy megítélhessék, befektetésük kezelése érdeküknek megfelelő-e, azaz a vállalkozás vagyoni helyzete stabil-e, jövedelemtermelő és osztalékfizető képessége elfogadható-e;
- a potenciális befektetőknek, hogy kellően mérlegelhessék befektetési döntéseiket, azok hozamát és kockázatát;
- a vállalkozás vezetői számára, a vállalati stabilitás és fejlődés, a mindennapi tevékenységekhez és a hosszabb távú gazdálkodáshoz kapcsolódó vezetői döntések megalapozása és értékelése céljából;
- a hitelezőknek, akik a hitel- és kölcsönnyújtás biztonságára, a törlesztőrészek és a kamatkötelezettség fizetésére vonatkozóan kívánnak információkhoz jutni;
- a meglévő és leendő partnereknek (szállítók, vevők stb.), hogy eldönthessék, a kapcsolat biztonságosnak és tartósnak minősíthető-e;
- a munkavállalóknak, akik igénylik munkahelyük és jövedelmük biztonságának ismeretét,
- a környezet számára, a vállalkozás imázsának megítéléséhez.

A tájékozottság megszerzéséhez, ahhoz, hogy a vállalkozások megítélhető és értékelhető legyenek, megbízható és viszonylag egységes információs rendszerre van szükség mind a vállalkozás, mind pedig a vállalkozás környezete számára. Ezt az alapvető fontosságú igényt elsősorban a **vállalkozások számvitele** elégíti ki, amelynek szabályozása Magyarországon törvényi szinten, a számviteli törvényben jelenik meg.

A számviteli törvény¹ meghatározza – többek között – a gazdálkodáshoz kapcsolódó feljegyzési módszert, a könyvvézetés módját, a nyilvántartások kialakításának alapjait, a vállalkozás vagyonát jelentő eszközök és azok forrásainak értékelését, illetve értékelési lehetőségeit, valamint – kiemelten és legrészletesebben – a számviteli adatok időszakonkénti rendszerezését, összesítését. Ez utóbbi leginkább egy-egy időszak (jellemzően egy-egy év) gazdálkodásának bemutatására szolgál, amennyiben a vállalkozás működéséről, vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetéről, a gazdálkodási időszak könyveinek lezárását követően **beszámolót** (például: éves beszámolót, egyszerűsített éves beszámolót, konszolidált éves beszámolót) köteles készíteni.

A számviteli törvény alapvető célja, hogy a beszámoló megbízható és valós összképet adjon a gazdálkodó vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetéről. Ezt a beszámoló tartalmának, összeállítási szabályainak meghatározása mellett – többek között – a törvényi szabályozás úgy is biztosítja, hogy előírja a beszámoló nyilvánosságra hozatalát és közzétételét. Kiemelendő, hogy a számviteli törvény nagy jelentőséget tulajdonít a **beszámolók nyilvánosságának** (nyilvánosságra hozatal és közzététel), amely nélkülözhetetlen információkat biztosít a gazdálkodók üzleti kapcsolataihoz, a befektetésekhez, a hitelezési és egyéb pénzügyi műveletekhez stb. A gazdálkodók egymás tevékenységéről, működéséről, valós vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetéről a letétbe helyezett és közzétett beszámolókból tájékozódhatnak.

A vállalkozás gazdálkodási folyamatainak értékelése szükségszerű feladat, hiszen egyrészt a számviteli törvény az üzleti események kötelező értékelését írja elő (a kiegészítő melléklet és az üzleti jelentés tartalmának meghatározásánál), másrészt mert a vállalkozás másként – sem önmaga, sem pedig a vállalkozás környezete által – nem ismerhető meg.

¹ 2000. évi C. törvény a számvitelről

A vállalkozások megítélésének, értékelésének egyik fontos módszere az elemzés, amely a gazdálkodáshoz nélkülözhetetlen tájékozottság megszerzését segíti elő. Az **elemzés** tulajdonképpen összefüggések, gazdasági jelenségek és az ezekre ható tényezők feltárását jelenti, tehát a megismerés módjaként határozható meg, amely elősegíti, részben pedig biztosítja a szükséges információk megszerzését.

A gazdasági elemzés tárgya az igényeknek megfelelően nagyon sokféle lehet, így az elemzés vonatkozhat az adott vállalkozás egyes alrendszeire, tehát a piaci tevékenységre, a gazdálkodó szervezetfejlesztési, beszerzési, termelési vagy áruforgalmi, szolgáltatási tevékenységeire, a munkaerővel és a tárgyi eszközökkel való gazdálkodásra stb. és irányulhat a vállalkozás átfogó, komplex értékelésére, amelyet általában a számviteli beszámoló alapo-
poz meg.

A beszámoló elemzéséhez azon módszerek tartoznak, amelyek elsősorban a mérleg és az eredménykimutatás adataira támaszkodva segítenek egy-egy vállalkozás gazdálkodásának megismerésében, jellemző összefüggéseinek feltárásában. A beszámoló – adott időszakra vonatkozó – összefoglaló jellegéből következően az alkalmazott elemzési módszerek eredményei is átfogóan (komplexen) értékelnek egy-egy vizsgált gazdálkodó szervezetet.

A beszámolóval kapcsolatosan egy vállalkozás elemzése általában kiterjed:

- a vagyoni és
- a pénzügyi helyzet alakulásának vizsgálatára,
- a gazdálkodás jövedelmezőségének, valamint
- a vállalkozási tevékenység hatékonyságának értékelésére.

A vállalkozás gazdálkodásának megismerhetősége jelentősen függ attól, hogy ki, hogyan és főleg milyen mértékben jut megfelelő információhoz. Ennek kapcsán a beszámoló elemzése (vagy gyakran más elnevezéssel a mérlegelemzés) az elemző szerint lehet úgynevezett:

- külső mérlegelemzés és
- belső mérlegelemzés.

A **külső mérlegelemzés**hez a vállalkozás által összeállított és közzétett beszámoló külső címzettjei által – a beszámoló alapján – végzett elemzések sorolhatók. Ebben az esetben a vállalkozás gazdálkodásának, vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetének megismeréséhez és értékeléséhez kizárólag a beszámoló adatai, információi adnak lehetőséget, tehát az elemzés a

mérleg és az eredménykimutatás számszaki adataira, valamint az azokat kiegészítő és magyarázó kiegészítő melléklet információira épül.²

Belső mérlegelemzésről akkor beszélünk, amikor az elemző számára a beszámoló adatain túlmenően a vállalkozás belső – nem nyilvános – adatai is ismertek, azaz az elemzéshez a belső vállalati információforrások is felhasználhatók. Ilyen – az elemzéshez alkalmazható – adatokat, információkat biztosíthatnak többek között:

- a főkönyvi kivonat(ok),
- a főkönyvi számlák,
- az analitikus nyilvántartások,
- a vállalkozás tervei (például: középtávú üzleti terv, éves operatív terv, rövidebb távú előrejelzések),
- egyes fontosabb, meghatározó jelentőségű gazdasági események egyedi bizonylatai, dokumentumai (például szerződések).

Az elemző célú feldolgozások során a vizsgált jelenségeket többnyire mutatószámok segítségével jelenítjük meg. Az elemzés – így a mérlegelemzés – alapvető eljárása a különböző mutatószámok összevetése, vagyis vizsgálati módszerként a mérlegelemzés túlnyomórészt mutatószámok képzésével és összehasonlításával foglalkozik. Ebből adódik, hogy – elsősorban a gyakorlatban – a mérlegelemzést gyakran mutatószámképzésként értelmezik, sőt, előfordul, hogy a pénzügyi elemzés keretében a mutatószámképzést tradicionálisan mérlegelemzésként fogják fel.

A **mutatószámok** olyan jelentősen összevont, tömörített numerikus kifejezések, amelyek koncentrált formában adnak ismeretet számszerűsíthető jelenségekről. Segítségükkel a beszámoló adattömege kevés, de értékelhető, jól kifejező jellemzővé sűrítető össze annak érdekében, hogy viszonylag egyszerű módon leképezhető legyen és ezzel lehetőség szerint gyors és értelmezhető áttekintést adjon bonyolult gazdasági összefüggésekről, folyamatokról, a vállalkozás – az elemzés céljaihoz tartozóan vizsgált – helyzetéről.

A mutatószámokat alapvetően két nagy csoportba sorolhatjuk, amelyek alapján megkülönböztetjük

- az abszolút mutatószámokat (abszolút számok) és
- a relatív mutatószámokat (viszonyszámok).

² Éves beszámoló esetén az elemzés egyes esetekben a vállalkozás – korlátozottan nyilvános – üzleti jelentésére is támaszkodhat. Erre akkor van lehetőség, ha a vállalkozáson kívüli elemző – érdekeltségét igazolva – a vállalkozás székhelyén betekintést nyer az üzleti jelentésbe, illetve arról másolatot készít.

Az **abszolút mutatószámok** egy része a beszámolóban közvetlenül megtalálható, egy részük pedig egyszerű számítási műveletekkel (összeadás, különbségképzés, esetleg középérték-számítás) adható meg (például: jegyzett tőke, adózott eredmény, értékesítés nettó árbevétele, az egyéb bevételek összege, a költségnemek összege, nettó termelési érték, hozzáadott érték, a foglalkoztatottak átlagos állományi létszáma a beszámolási évben). Az abszolút mutatószámok azonban gyakran csak korlátozott jelentéstartalommal bírnak, amelynek lényegében két oka van:³

- egyrészt csak nagyon keveset árulnak el annak a területnek az egészéről, ahonnan merítettük őket,
- másrészt nem mondanak semmit a más mutatókkal szemben fennálló alá-, fölé- és mellérendeltségi viszonyokról.

Ezekből adódóan az abszolút mutatószámokat az elemzés végrehajtása során gyakran csak kiindulási alapként használjuk fel a relatív mutatószámok meghatározásához.

A **relatív mutatószám** (viszonyszám) két abszolút szám közötti viszony hányados formában történő kifejezése. Ebben az esetben elengedhetetlen, hogy az elemzés céljának megfelelően a hányados képzéséhez felhasznált két abszolút szám között egyértelmű – logikai – kapcsolat álljon fenn, az osztással kifejezett hányados értéke pedig – gazdaságilag – értelmezhető legyen.

A viszonyszámoknak – témánk szempontjából⁴ – alapvetően három típusát érdemes megkülönböztetni:

- megoszlási viszonyszámok,
- összehasonlító viszonyszámok (dinamikus, területi összehasonlító, valamint koordinációs viszonyszámok) és
- intenzitási viszonyszámok.

3 Otto H. Jacobs – Andreas Oestreicher: *Mérlegelemzés*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2000, 45. oldal.

4 Érdemes megjegyezni, hogy a mutatók – és ezen belül a viszonyszámoknak is – többféle csoportosítása ismert. Egyes megközelítések szerint az abszolút számok nem sorolhatók a mutatók közé; mutatószám csak az ezek közötti viszony kifejezésével hozható létre. Más csoportosítások az előbbieken rögzítetten kívül megjelölnek egy további mutatócsoportot, azokat, amelyek különböző magasabb matematikai, illetve matematikai-statisztikai összefüggések segítségével adhatók meg (például egyes szorossági mérőszámok alkalmazása a mérlegelemzésben). A fenti besorolás a statisztikai adatok és mutatószámok meghatározásától is eltér, amennyiben

- a statisztika megkülönböztet alapadatot és az alapadatokból valamilyen művelet segítségével kifejezett származtatott adatot, illetve
- a statisztikai mutatószámok azok a statisztikai (általában leszármaztatott) adatok, melyekkel valamilyen rendszeresen ismétlődő jelenséget statisztikailag jellemezni lehet.

Mindezek mellett a viszonyszámok típusainak meghatározásában sincs egységesség a statisztika szakirodalmában (például igen gyakori, hogy a viszonyszámoknak alapvetően három fő típusát különböztetik meg, amely szerint megoszlási, intenzitási és dinamikus viszonyszámokról beszélhetünk).